

Bouwsteen ten behoeve van het Strategisch Plan Natura 2000

Soorten van de Vogelrichtlijn¹ voor zover betrokken bij de instandhoudingsdoelstellingen voor Natura 2000-gebieden

A246 Boomleeuwerik² *Lullula arborea*, broedvogel **DEFINITIEF (4 november 2022)**

Deze bouwsteen richt zich op de Boomleeuwerik in de hoedanigheid van broedvogel. De Boomleeuwerik is een trekvogel die overwintert in Zuidwest-Europa. Nederlandse broedvogels keren vanaf half februari terug uit de overwinteringsgebieden en half september zijn vermoedelijk veel broedvogels weer vertrokken uit Nederland. Karakteristiek is de fraaie jodelende zang die meestal in de zangvlucht of zittend in een boomtop ten gehore wordt gebracht. Boomleeuweriken broeden nagenoeg uitsluitend op droge, zandige bodems met een schaarse begroeiing en verspreide opslag van bomen of struiken. Dergelijke broedplekken worden vooral gevonden op heidevelden, zandverstuivingen, schrale duinen en brandvlaktes en heel plaatselijk ook zandige akkers en bermen. De soort foerageert in korte vegetaties en op onbegroeide plekken tot ca. 200 m van de nestplaats. Het voedsel bestaat overwegend uit insecten (o.a. rupsen, snuitkevers, miljoenpoten, sprinkhanen, vliegen), spinnen en zaden. In Nederland broedt minder dan 1% van de geschatte Europese broedpopulatie.

I. Samenvatting

Landelijk doel³

Vigerend landelijk doel (zie doelendocument, ministerie van LNV 2006) <i>Behoud omvang en kwaliteit leefgebied voor behoud populatie van ten minste 5.000 paren.</i>	5.000 paren
Voorstel nieuw landelijk doel 2030/2050 <i>Behoud omvang en kwaliteit leefgebied voor behoud populatie van ten minste 3.600 paren, waarmee een gunstige Staat van Instandhouding wordt behouden.</i>	3.600 paren
Gunstige Referentiewaarde Populatie <i>Omvang populatie behorende bij de toestand waarin een populatie in ons land in een ecologisch 'gezonde' situatie verkeert (zie Vogel et al. 2021).</i>	3.600 paren
Huidige populatieomvang <i>Aantal broedparen in de periode 2015-2020.</i>	5.400 paren

Voorstel voor regionale opgave

Het huidig aantal broedparen per regio (provincies en rijkswateren) en de regionale opgaves voor 2030 en 2050 zijn in tabel 1 weergegeven. Voor de provincies is dit exclusief het aandeel rijkswateren. In deze bouwsteen zijn de rijkswateren gedefinieerd als het voortouwgebied⁴ van Rijkswaterstaat (RWS). Omdat er voor de Boomleeuwerik als broedvogel geen aanvullende landelijke opgave is, is er ook geen aanvullende regionale opgave. In beginsel kan dan worden gestuurd op behoud, waarvoor informatie over de actuele regionale aantallen houvast biedt. De Boomleeuwerik broedt voornamelijk in Gelderland (34%), Noord-Brabant (20%) en Drenthe (12%). De andere regio's herbergen alle minder dan 10% van de Nederlandse broedvogelpopulatie.

¹Richtlijn 2009/147/EG van het Europees Parlement en de Raad van 30 november 2009 inzake het behoud van de vogelstand (PB 2010, L 20), zoals laatstelijk gewijzigd bij verordening (EU) nr. 2019/1010 van het Europees Parlement en de Raad van 5 juni 2019 (PB 2019, L 170).

²Genoemd in Bijlage I van de Vogelrichtlijn. Voor Natura 2000-gebieden relevant als broedvogel.

³Het vigerende landelijke doel is niet zonder meer te vergelijken met het voorgestelde nieuwe landelijke doel. Bij het voorgestelde nieuwe landelijke doel is gebruik gemaakt van sinds 2006 beschikbaar gekomen nieuwe gegevens en informatie, correcties en voortschrijdend inzicht m.b.t. de in Nederland aanwezige vogelpopulaties (zie ook van Kleunen et al. 2017). Daarnaast zijn er verschillen in de systematiek om landelijke doelen te bepalen (ministerie van LNV 2006, Vogel et al. 2021).

⁴Natura 2000-gebied waar RWS of een provincie voortouwnemer is. De rol van voortouwnemer is vooral die van eerst verantwoordelijke bij het opstellen van het beheerplan.

Tabel 1. Voorstel voor opgave (aantal paren) per regio (rijkswateren en provincies exclusief aandeel rijkswateren) van de populatie van de Boomleeuwerik als broedvogel voor 2030 en 2050. De rijkswateren zijn gedefinieerd als het voortouwgebied van RWS. Tevens weergegeven zijn de huidige populatieomvang, het procentueel aandeel in de Nederlandse broedpopulatie en de korte termijntrend. De trend heeft betrekking op de provincies inclusief de rijkswateren. De verdeling van het huidige aantal paren over de regio's is als vertrekpunt gehanteerd voor de regionale opgaves. ? = onvoldoende gegevens beschikbaar voor trendanalyse, n.b. = niet bepaald.

Regio	Huidige populatie (2015-2020)	Landelijk aandeel regio (2015-2020)	Trend (2009-2020)	Voorstel regionale opgave 2030/2050
Gelderland	1.850	34%	matige toename	1.200
Noord-Brabant	1.100	20%	matige toename	750
Drenthe	630	12%	matige toename	400
Limburg	500	9%	stabiel	350
Noord-Holland	450	8%	?	300
Overijssel	300	6%	?	200
Zuid-Holland	200	4%	sterke toename	150
Utrecht	155	3%	?	100
Friesland	100	2%	?	70
rijkswateren	40	1%	n.b.	30
Zeeland	40	1%	?	30
Groningen	25	<1%	?	15
Flevoland	10	<1%	?	5
Landelijk	5.400	100%	matige toename	3.600

Prioritering

De Boomleeuwerik bevindt zich als broedvogel in een gunstige Staat van Instandhouding en er zijn voor zover bekend geen belangrijke potentiële conflicten met landelijke doelen of gebiedsdoelen met habitattypen en/of andere soorten. Er is daarmee geen aanleiding om via prioritering in enige vorm bij te sturen.

II. Inhoudelijke onderbouwing van de bouwsteen

1. Staat van Instandhouding (SvI)

De huidige SvI van de Boomleeuwerik als broedvogel wordt als 'gunstig' beoordeeld:

Verspreidingsgebied	gunstig
Populatie	gunstig
Leefgebied	gunstig
Toekomstperspectief	gunstig
Staat van Instandhouding	gunstig

Het huidige broedgebied van de Boomleeuwerik is verruimd in vergelijking tot de jaren zeventig. Daar de soort zich eerst alleen vestigde in de duinstreek (rond 1900) heeft de populatie zich geleidelijk verspreid over de zandgronden (Vogel 2018). De populatie wordt als 'gunstig' ingeschat, want de lange termijntrend vertoont een matige toename en de huidige populatieomvang van 5.400 paren bevindt zich boven het niveau van de Gunstige Referentie (3.600 paren; zie box 1, tabel 2, figuur 1). Het leefgebied is in voldoende omvang en kwaliteit aanwezig, de matige toename in aantallen op de korte termijn en de afwezigheid van grote knelpunten leiden ertoe dat het toekomstperspectief als 'gunstig' wordt beoordeeld. In het doelendocument (ministerie van LNV 2006) werd de SvI ook op alle aspecten als 'gunstig' ingeschat.

Box 1. Generieke uitleg referentiewaarde

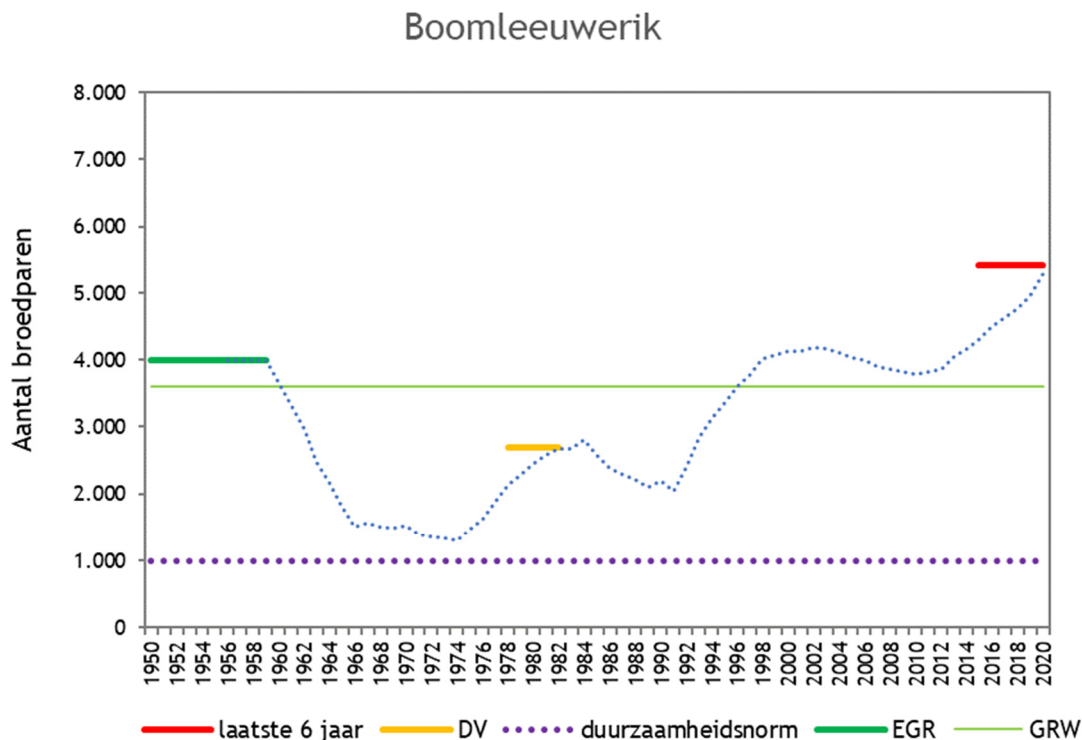
De populatietrend is in belangrijke mate sturend bij het vaststellen van de SvI. Daarnaast dient aan een Gunstige Referentiewaarde te worden getoetst:

- De *Gunstige Referentiewaarde* (GRW) (ofwel *Favourable Reference Value* -FRV-) schetst de gezonde ecologische toestand van de soort. Daarbij geldt als beginsel de situatie rond 1980. Dat is het niveau van de populatie ten tijde van de inwerkingtreding van de Vogelrichtlijn in 1980, de *Directive Value* (DV). Een afname na inwerkingtreding strookt niet met de bedoeling van de Vogelrichtlijn.
- Indien de situatie rond 1980 aantoonbaar niet gunstig was (bijvoorbeeld na een grote afname of als de soort daarna een herstel liet zien), dan wordt gekeken naar een *Ecologische Gunstige Referentie* (EGR). In een groot aantal gevallen zijn dat voor broedvogels de jaren vijftig zoals ook vastgesteld als referentie voor de Rode Lijst. In andere gevallen (bijvoorbeeld na een herstel) kan dit echter ook ná 1980 zijn.
- In het geval de EGR op 1950 wordt gesteld dan wordt de GRW bepaald op 90% van de toenmalige populatiestand, waarmee o.a. rekening wordt gehouden met natuurlijke fluctuaties rond deze stand; doorgaans is pas bij een afname van meer dan 10% over een lange-termijn (30 jaar) sprake van een significante afname.
- Bij onomkeerbare omstandigheden, kan de GRW naar beneden worden bijgesteld. Daarvan is bijvoorbeeld sprake bij soorten van boerenland; sinds 1960 is hier sprake van 16% afname door bebouwing.
- In sommige gevallen zijn zowel de EGR als de DV niet goed bruikbaar, bijvoorbeeld als de EGR niet kan worden bepaald, omdat er geen stabiele gunstige periode te definiëren is, omdat de populatie zich rond 1980 in een dalperiode bevond, of omdat een soort zich recent gevestigd heeft. Dan wordt teruggevallen op een duurzaamheidsnorm (alleen broedvogels) of het gemiddelde over de laatste zes jaar (nieuwe soorten). De duurzaamheidsnorm is een waarde waaronder de soort niet meer duurzaam in Nederland kan voortbestaan.

Voor een nadere uitleg wordt verwezen naar Vogel *et al.* (2021).

Tabel 2. Informatie over de populatieomvang- en ontwikkelingen die betrokken is bij de beoordeling van de Staat van Instandhouding (SvI).

Aspecten kerngetallen SvI	Periode	Conclusie/output
Huidige populatieomvang	2015-2020	5.400 paren
Beoordeling korte termijntrend	2009-2020	matige toename (4,7% per jaar)
Beoordeling lange termijntrend	1990-2020	matige toename (1,5% per jaar)
Gunstige Referentiewaarde Populatie	EGR	3.600 paren

Figuur 1. Overzicht van de waarden waarmee de ‘Gunstige Referentiewaarde (GRW)’ voor de populatie van de Boomleeuwerik als broedvogel is bepaald. Weergegeven zijn de Ecologisch Gunstige Referentietoestand (groen, EGR), de periode rond 1980, bij de inwerkingtreding van de Vogelrichtlijn (geel, DV = Directive Value), de duurzaamheidsnorm (paars), de huidige populatieomvang (rood) en de GRW (lichtgroen). De blauwe stippellijn geeft de aantalsontwikkeling (aantal broedparen) weer van 1950-2020. Voor een verdere toelichting over de methodiek wordt verwezen naar Vogel et al. (2021).

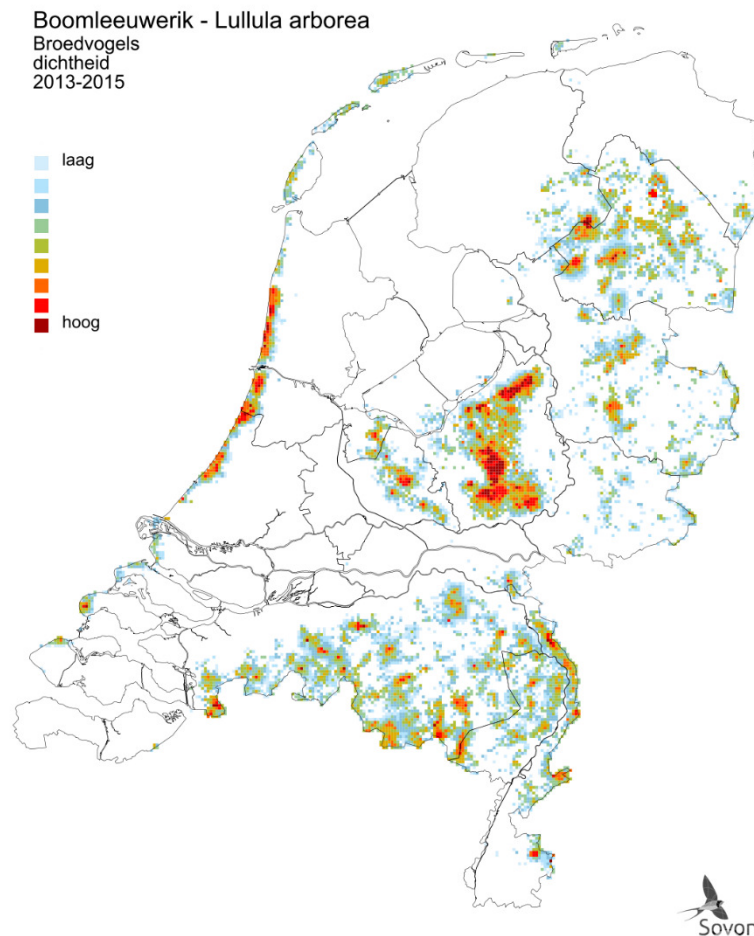
2. Landelijke opgave bij een gunstige Staat van Instandhouding (GSvI)

De populatieomvang overeenkomstig de GSvI bedraagt 3.600 broedparen. Afgezet tegen het huidige aantal (5.400 broedparen) betekent dit dat de populatie zich in de huidige situatie op een gunstig niveau bevindt.

III. Haalbaarheid

1. Beoordeling landelijke opgave

De Boomleeuwerik was een schaarse broedvogel van de oostelijke zandgronden tot ver in de 19^e eeuw. In de 20^e eeuw vestigde de soort zich eerst in de duinstreek, alvorens uit te breiden over de zandgronden (Vogel 2018). Mogelijk had dit te maken met bebossing van voorheen, boomloze heidevelden (Bijlsma et al. 2001). Rond 1975 namen de aantallen en verspreiding af door o.a. achterstallig heidebeheer, waarna de populatie zich herstelde door met name heideherstel en boskap (Sovon 2022). Vanaf de eeuwwisseling bleef de verspreiding van de soort door Nederland grotendeels stabiel, met duidelijke verschillen tussen de duinstreek en de oostelijke zandgronden. Zo neemt het broedareaal en de dichtheid aan Boomleeuweriken toe in de duinen en op de Waddeneilanden, mogelijk door gunstig terreinbeheer voor deze soort (van Oosten et al. 2012). In natuurgebieden, zoals op de Veluwe, en in cultuurland (Noord-Brabant, Limburg) nemen de dichtheden juist af. Mogelijke factoren hiervoor zijn verzuring waardoor de voedselsituatie veranderd, toename in recreatiedruk, bosbeheer (kleinere kapvlakten) en intensief schapenbegrazing op lokale schaal (Bijlsma 2006, Vermeersch et al. 2012, Bobbink et al. 2017). Toch vormt de Veluwe het belangrijkste bolwerk op de oostelijke zandgronden (figuur 2). Kleinere concentraties zijn te vinden in de grotere bos- en heidegebieden in Drenthe (o.a. Drents-Friese Wold), de Sallandse en Utrechtse-Heuvelrug, Noord-Brabant en Limburg.

Figuur 2. Broedverspreiding van de Boomleeuwerik in 2013-2015. Weergegeven is de relatieve dichtheid per vierkante kilometer (Sovon 2018).

2. Knelpunten en maatregelen

Knelpunten

Op dit moment zijn er op landelijk niveau geen belangrijke knelpunten die het behoud van de GSvI van de Boomleeuwerik als broedvogel in de weg staan. Vermesting, verzuring en recreatie hebben evenwel regionaal een matig negatieve impact. De onderstaande analyse richt zich dan ook op behoud van de gunstige situatie.

Beheer en herstel-/verbetermaatregelen

- Het openhouden van heide- en stuifzandgebieden (o.a. begrazing, verwijderen van opslag, chopperen etc.), het creëren van gradiënten in het landschap van open zand naar boomopslag door timing en fasering en het maken van kapvlaktes en/of niet direct aanplanten van stormvlaktes zorgen voor optimaal broedgebied voor de Boomleeuwerik.
- De Boomleeuwerik zoekt naar voedsel in korte vegetaties en op onbegroeide plekken op een poreuze, schraal begroeide bodem die snel opdroogt en opwarmt. Verruiging van foerageerplekken kan leiden tot een afname in de beschikbaarheid van prooien (verminderde zichtbaarheid of bereikbaarheid), naast dat het zorgt voor een koeler en vochtiger microklimaat wat ongeschikt is voor grondbroeders zoals de Boomleeuwerik. Aanwezigheid van korte, schrale vegetaties dichtbij het nest zorgt voor goede foerageergelegenheden voor deze soort. Op de Veluwe worden vooral de successiestadia van gesloten Haarmos met Buntgras tot en met Lichenensteppe en open duinheide veel gebruikt om te foerageren (Nijssen *et al.* 2019).
- Begrazingsbeheer dient gefaseerd te worden in tijd en ruimte, zodat belangrijke broedgebieden niet intensief (met schaapskuddes) worden begrast in het broedseizoen (Nijssen *et al.* 2019).
- Het is van belang dat de rust in gebieden waar Boomleeuweriken broeden gewaarborgd blijft. De Boomleeuwerik heeft een matig tot gemiddelde gevoeligheid voor verstoring. Uit onderzoek blijkt dat het nestsucces op de Veluwe aanmerkelijk lager ligt in opengestelde gebieden dan in voor wandelaars

gesloten gebieden. Het aantal territoria neemt ook af als verstoring toeneemt, met name door wandelaars met honden (Krijgsveld *et al.* 2008). Niet zozeer het aantal recreanten als wel het oppervlak waarover de recreanten zich verspreiden vormen een belangrijke factor van verstoring. Gebieden worden gemeden en/of de reeds aanwezige nesten worden langer verlaten waardoor de predatiekans toeneemt (Nijssen *et al.* 2019).

Regionale verschillen

Op de Waddeneilanden en in de duinen neemt het broedareaal van de Boomleeuwerik toe, terwijl in gebieden zoals de Veluwe de dichtheden juist afnemen. Waarschijnlijk hangen deze (lokale) toe- of afnames samen met het terreinbeheer ter plaatse. Door het dichtgroeien van het halfopen landschap (vooral open zand en lage vegetatie) op de Veluwe nemen zowel geschikte nestgelegenheid als mogelijkheden om te foerageren af. Oorzaken zijn verhoogde stikstofdepositie, veranderingen in gebruik en beheer en een afname in konijnenstand. Terwijl Boomleeuweriken juist lijken te profiteren van het behoud van openheid, verstuiving en kortgrazige vegetaties in de duinen (Nijssen *et al.* 2019).

Relevante ontwikkelingen op het vlak van beleid en beheer

Voor zeven aangewezen vogelsoorten, waaronder de Boomleeuwerik, is er voor Natura 2000-gebied Veluwe een Soortenherstel Beheerplan opgesteld met verschillende natuurbeheer- en zoneringsmaatregelen. Zo zal de populatie van de Boomleeuwerik o.a. profiteren van een open bodem (middels plaggen), open vegetatie (begrazing, opslag verwijderen, bos verwijderen en kappen), het verhogen van de kwaliteit van het habitatype (aanleggen van akkertjes), en het creëren van een lage recreatiedruk (gebieden recreatieluw maken, afsluiten van gebieden). Tevens kunnen mineralen plaatsen als tijdelijke maatregel bijdragen aan bodemherstel (Sierdsema *et al.* 2020).

Ontwikkelingen op biogeografische schaal

De Nederlandse broedpopulatie behoort tot de ondersoort *Lullula arborea arborea*, welke mogelijk voor een klein deel in Nederland overwintert maar ongetwijfeld grotendeels elders (vermoedelijk Zuidwest-Frankrijk, Spanje). In Europa is de Boomleeuwerik een algemene broedvogel, met tussen de 2 en 4 miljoen broedparen. De Europese populatie neemt sinds 1980 toe. Grote broedpopulaties komen voor in Spanje, Portugal, Polen, Roemenië en Turkije. Door klimaatverandering lijkt het broedareaal van de soort iets naar Noordwest-Europa op te schuiven, zoals Fennoscandinavië en Engeland (Keller *et al.* 2020). De Boomleeuwerik is op Europees niveau gecategoriseerd als een soort van 'Least Concern' in de IUCN Rode Lijst (Birdlife International 2021).

Kennisleemtes

Voor de Veluwe zijn er verschillende kennislacunes gedefinieerd door Nijssen *et al.* (2019). Zo is onduidelijk waarom de Boomleeuwerik op de Veluwe licht achteruit gaat, terwijl deze soort in andere gebieden juist toeneemt. De (neven)effecten van de maatregelen die worden ingezet om het heide- en stuifzandlandschap open te houden zijn onbekend, zoals effecten van begrazing, plaggen, branden en kaalkap op de populatie van de Boomleeuwerik. Tevens vormt mogelijke doorwerking van verzuring en vermessing op de chemische basiskwaliteit van bodem en de vegetatiekwaliteit in relatie tot de Boomleeuwerik een belangrijke kennislacune. Echter er zijn op dit moment geen kennisleemtes die het behouden van de GSvI in de weg staan.

Beoordeling haalbaarheid populatieomvang in 2030 en 2050

Op dit moment bevindt de Boomleeuwerik zich als broedvogel in een GSvI en het toekomstperspectief is 'gunstig'. In samenhang met de populatiegroei kan behoud van de Gunstige Referentiewaarde Populatie van 3.600 broedparen als haalbaar worden beoordeeld voor zowel 2030 als 2050.

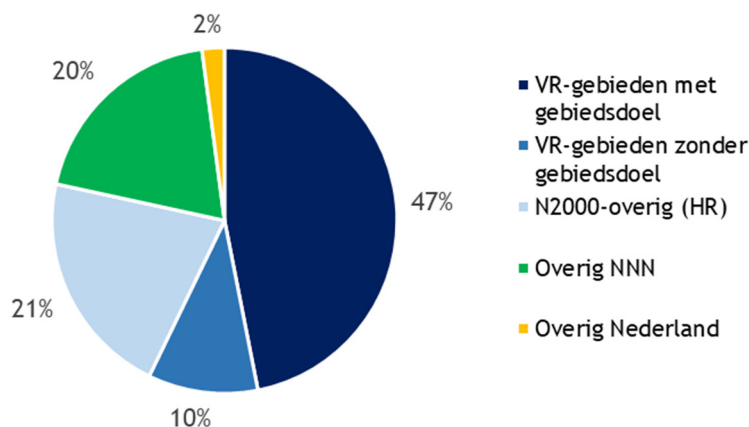
3. Advies landelijk doel en tussendoelen

De populatieomvang bij een GSvI bedraagt 3.600 broedparen. De populatieomvang van 5.400 broedparen die momenteel in Nederland aanwezig is, ligt hier ruim boven. De korte termijntrend is positief en het toekomstperspectief is als 'gunstig' beoordeeld. Het advies is daarom om het landelijke doel voor zowel 2030 als 2050 op 3.600 broedparen te stellen, overeenkomstig de omvang waarbij de soort duurzaam in het leefgebied kan voortbestaan.

IV. Regionale opgave

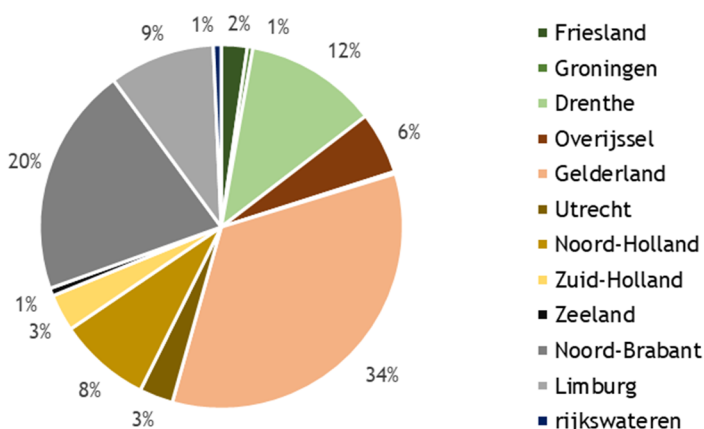
1. Actueel voorkomen

In de afgelopen zes seizoenen bevond bijna de helft (47%) van de Nederlandse broedpopulatie zich binnen vogelrichtlijngebieden met een gebiedsdoel (figuur 3). De andere helft van de broedpopulatie bevond zich in overige Natura 2000-gebieden (21%), overig Natuurnetwerk Nederland (NNN) (20%), vogelrichtlijngebieden zonder gebiedsdoel (10%) en een klein deel in overig Nederland (2%).

Figuur 3. Aanwezigheid in de afgelopen zes jaar (2015-2020) in onder de Vogelrichtlijn aangewezen Natura 2000-gebieden met een instandhoudingsdoel voor de Boomleeuwerik als broedvogel, de overige vogelrichtlijngebieden, overige Natura 2000-gebieden (habitatrictlijngebieden), overig Natuurnetwerk Nederland (NNN) en overig Nederland (buiten N2000/NNN).

In figuur 4 wordt de verdeling gepresenteerd over de provincies en de rijkswateren. Het provincie-aandeel is exclusief rijkswateren, de aantallen in het rivierengebied worden wel aan de provincies toegekend. Voor deze indeling is gekozen omdat provincies en RWS (rijkswateren) de voortouwnemers voor de beheerplannen zijn. De Boomleeuwerik komt in alle regio's als broedvogel voor, echter Gelderland herbergt de grootste populatie (34%), waarna Noord-Brabant (20%) en Drenthe (12%) volgen. In de andere regio's komt minder dan 10% van de Nederlandse broedpopulatie voor.

Figuur 4. Aanwezigheid van de Boomleeuwerik als broedvogel in de afgelopen zes jaar (2015-2020) per provincie (exclusief rijkswateren) en in de rijkswateren. De rijkswateren zijn gedefinieerd als het voortouwgebied van RWS.

De Veluwe vormt het belangrijkste broedgebied van Boomleeuweriken in Nederland, waar bijna één-derde van de populatie broedt (tabel 3). Andere gebieden herbergen minder dan 5% van de broedpopulatie, zoals het Drents-Friese Wold & Leggelderveld, Weerter- en Budelerbergen & Ringselven en het Dwingelerveld.

Tabel 3. De belangrijkste broedgebieden van de Boomleeuwerik in de periode 2015-2020 alsmede overige Natura 2000-gebieden met een instandhoudingsdoel (IHD) voor deze soort. Het procentueel aandeel in de Nederlandse broedpopulatie is indicatief weergegeven. VR* = (mede) onder de Vogelrichtlijn aangewezen als Natura 2000-gebied met een instandhoudingsdoel voor de Boomleeuwerik als broedvogel, HR = in het kader van de Habitatrichtlijn aangewezen als Natura 2000-gebied (indien >5), IHD = huidig instandhoudingsdoel, - = geen IHD, ? = geen schatting mogelijk.

Gebied	Status	Regio	Aantal (paren)	Aandeel in NL	IHD (paren)
Veluwe	VR*/HR	Gl	1.674	31%	2.400
Noordhollands Duinreservaat	HR	NH	360	7%	-
Kennemerland-Zuid	HR	NH	250	5%	-
Meijndel & Berkheide	HR	NH	230	4%	-
Utrechtse Heuvelrug	NNN	U	160	3%	-
Drents-Friese Wold & Leggelderveld	VR*/HR	Dr	141	3%	110
Brabantse Wal	VR*/HR	NB	95	2%	100
Dwingelderveld	VR*/HR	Dr	86	2%	35
Weerter- en Budelerbergen & Ringselven	VR*/HR	Li	82	2%	55
Maasduinen	VR*/HR	Li	80	1%	100
Leenderbos, Groote Heide & De Plateaux	VR*/HR	NB	77	1%	55
Holtingerveld	HR	Dr	50	1%	-
Meinweg	VR*/HR	Li	25	1%	25

2. Advies voor regionale opgave voor 2030 en 2050

Het voorgestelde landelijke doel voor 2030 en 2050 vormt het uitgangspunt voor de regionale opgaves. De opgave wordt verdeeld naar rato van het aandeel van de regio in de landelijke populatie, tenzij er redenen zijn om daar gemotiveerd van af te wijken. Dat kan door verschillen in regionale trends (makkelijker te realiseren in regio's waar de soort het beter doet), verschil in areaal potentieel leefgebied en/of de nabijheid van bronpopulaties voor herstel. Bij de Boomleeuwerik is er geen reden om af te wijken van de verdeling op basis van het huidige regioaandeel in het landelijke totaal. Omdat er voor de Boomleeuwerik geen aanvullende landelijke opgave is, is er ook geen aanvullende regionale opgave (tabel 4). In beginsel kan dan worden gestuurd op behoud, waarvoor informatie over de actuele regionale aantallen houvast biedt. De Boomleeuwerik broedt voornamelijk in Gelderland (34%), Noord-Brabant (20%) en Drenthe (12%). De andere regio's herbergen alle minder dan 10% van de Nederlandse broedvogelpopulatie.

Tabel 4. Voorstel voor opgave (aantal paren) per regio (rijkswateren en provincies exclusief aandeel rijkswateren) van de populatie van de Boomleeuwerik als broedvogel voor 2030 en 2050. De rijkswateren zijn gedefinieerd als het voortouwgebied van RWS. Tevens weergegeven zijn de huidige populatieomvang, het procentueel aandeel in de Nederlandse broedpopulatie en de korte termijntrend. De trend heeft betrekking op de provincies inclusief de rijkswateren. De verdeling van het huidige aantal paren over de regio's is als vertrekpunt gehanteerd voor de regionale opgaves. ? = onvoldoende gegevens beschikbaar voor trendanalyse, n.b. = niet bepaald.

Regio	Huidige populatie (2015-2020)	Landelijk aandeel regio (2015-2020)	Trend (2009-2020)	Voorstel regionale opgave 2030/2050
Gelderland	1.850	34%	matige toename	1.200
Noord-Brabant	1.100	20%	matige toename	750
Drenthe	630	12%	matige toename	400
Limburg	500	9%	stabiel	350
Noord-Holland	450	8%	?	300
Overijssel	300	6%	?	200
Zuid-Holland	200	4%	sterke toename	150
Utrecht	155	3%	?	100
Friesland	100	2%	?	70
rijkswateren	40	1%	n.b.	30
Zeeland	40	1%	?	30
Groningen	25	<1%	?	15
Flevoland	10	<1%	?	5
Landelijk	5.400	100%	matige toename	3.600

V. Prioritering

De Boomleeuwerik bevindt zich als broedvogel in een GSvI en er zijn voor zover bekend geen belangrijke potentiële conflicten met landelijke doelen of gebiedsdoelen met habitattypen en/of andere soorten. Er is daarmee geen aanleiding om via prioritering in enige vorm bij te sturen.

Literatuur

- BIRDLIFE INTERNATIONAL. 2021. European Red List of Birds. Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg.
- BIJLSMA R.G., HUSTINGS F. & CAMPHUYSEN C. J. 2001. Algemene en schaarse vogels van Nederland (Avifauna van Nederland 2). GMB Uitgeverij/KNNV Uitgeverij, Haarlem/Utrecht.
- BIJLSMA R.G. 2006. Effecten van menselijke verstoring op grondbroedende vogels van Planken Wambuis. *De Levende Natuur* 107: 191-198.
- BOBBINK R., BERGSMA H.L.T., DEN OUDEN J. & WEIJTERS M.J. 2017. Na het zuur geen zoet? Bodemverzuring in droog zandlandschap blijvend probleem. *Landschap* 34: 61-69.
- KELLER V., HERRANDO S., VOŘÍSEK P., FRANCH M., KIPSON M., MILANESI P., MARTÍ D., ANTON M., KLVAŇOVÁ A., KALYAKIN M. V., BAUER H.-G. & FOPPEN R. P. B. 2020. European Breeding Bird Atlas 2: Distribution, Abundance and Change. European Bird Census Council & Lynx Edicions, Barcelona.
- VAN KLEUNEN A., VAN ROOMEN M., JANSSEN J.A.M., KUITERS A.T., VAN WINDEN E., BOELE A., SCHMIDT A.M. & VAN VREESWIJK T. 2017. Advies over correcties en bijstellingen van Natura 2000-doelen; Achtergronddocument bij het rapport Advies over de Natura 2000 doelensystematiek en Natura 2000-doelen. Rapport 2779C. Sovon-rapport 2016/27. Wageningen Environmental Research, Wageningen.
- KRIJGSVELD K.L., SMITS R.R. & VAN DER WINDEN J.R. 2008. Verstoring gevoeligheid van vogels. Update literatuurstudie naar de reactie van vogels op recreatie. Rapport nr. 08-173. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- MINISTERIE VAN LNV. 2006. Natura 2000 doelendocument. Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Den Haag.
- NIJSSEN M., VERSLUJIS R., VAN DEN BREMER L. & SIERDSEMA H. 2019. Soortenherstelprogramma beheerplan Natura 2000 Veluwe: Ecologisch profiel en analyse knelpunten vogelsoorten. Sovon-rapport 2019/76. Stichting Bargerveen & Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- VAN OOSTEN H., KOOLJMAN A., VAN TURNHOUT C., DEKKER J., VAN DEN BURG A. & NIJSSEN M. 2012. Begrazingsbeheer in relatie tot herstel van faunagemeenschappen in de duinen. Eindrapportage 1e fase 2009-2011. OBN, Den Haag.
- SIERDSEMA H., TEN HOLT H., MARTENS S., NIJSSEN M. & P. VERBURG. 2020. Natuurbeheer- en zoneringsmaatregelen voor zeven aangewezen vogelsoorten in Natura 2000-gebied Veluwe. Bouwstenen Soortenherstel Beheerplan Natura 2000 Veluwe. Hoofdrapport. Sovon-rapport 2020/29. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- SOVON VOGELONDERZOEK NEDERLAND. 2018. Vogelatlas van Nederland. Kosmos Uitgevers, Utrecht/Antwerpen.
- VERMEERSCH G., SLOOTMAKERS D., T'JOLLYN E. & DE BRUYN L. 2012. Grondbroeders en begrazing in heidegebieden: bevindingen van het veldseizoen 2011 en eerste resultaten 2012. *Vogelnieuws* 18: 8-11.
- VOGEL R. 2018. Boomleeuwerik *Lullula arborea*. Pp. 424-425 in: Sovon Vogelonderzoek Nederland. 2018. Vogelatlas van Nederland. Kosmos Uitgevers, Utrecht/Antwerpen.
- VOGEL R.L., FOPPEN R., VAN KLEUNEN A., VAN ROOMEN M. & VAN TURNHOUT C.A.M. 2021. Methodiek voor de bepaling van de staat van instandhouding van vogels. Sovon-rapport 2021/26. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Geraadpleegde websites

- SOVON VOGELONDERZOEK NEDERLAND. 2022. Boomleeuwerik. <https://stats.sovon.nl/stats/soort/9740>. Geraadpleegd op 21/03/2022.